

Het Verhaal van Woerden

Verhaal 10 Kastelen en ridders

Het eerste kasteel in Woerden

De oudste kastelen in het gebied rondom Woerden worden gebouwd door de bisschop van Utrecht. Behalve zijn kerkelijke functie heeft deze ook een bestuursfunctie als landsheer van het Sticht Utrecht (zo wordt het bestuurlijk gebied van de bisschop genoemd). Namens de bisschop besturen en verdedigen zogenaamde ministerialen, ridders, bepaalde stukken van het Sticht. Voor de verdediging van de grenzen van het Sticht laat de bisschop kastelen bouwen. Eén van de oudste kastelen in het westen van de huidige provincie Utrecht, is dat van Woerden, gebouwd rond 1160 door bisschop Godfried van Rhenen. Dit kasteel moeten we waarschijnlijk aan de westkant van de stad plaatsen, in de buurt van de Hoge Woerd. Het is gericht op verdediging tegen een vijand uit het westen: de graaf van Holland. Er zijn echter historici, die menen, dat het eerste Woerdense kasteel pas aan het eind van de 13de eeuw door Floris V wordt gebouwd.

Het huidige kasteel

Zeker is echter, dat tussen 1407 en 1415 in opdracht van de toenmalige heer van Woerden, Jan van Beieren, het huidige kasteel aan de oostkant van de stad verrijst, ter bescherming van de stad en de westelijke grens van het graafschap tegen de vijand uit het oosten: het Sticht. Van het oorspronkelijke kasteel resteren slechts het poortgebouw met de twee vleugels en de overwelfde gangen uit de originele bouwtijd. Het gebouw heeft vier hoektorens, die onderling verbonden zijn door de overwelfde gangen met daarboven weergangen en opgaande borstweringen boven de ringmuren. De twee noordelijke hoektorens zijn al in de 16de eeuw afgeknot en hebben hun originele vorm verloren; de twee zuidelijke torens zijn van recentere datum. Het kasteel is oorspronkelijk aan vier zijden omgeven door een slotgracht met aan de noordkant een ophaalbrug.

Geen strijd

Het Woerdense kasteel is nooit belegerd. De enige keer dat het is "ingenomen" is in 1488. Montfoortenaren komen aan het einde van de Hoekse en Kabeljauwse twisten bij nacht met een bootje aan. Door een raampje komen zij het kasteel binnen en

overvallen de bezetting van het kasteel (de kastelein, zijn vrouw, een portier en twee bewakers). Ze hielden het meer dan een jaar bezet. Na 1500 krijgt het kasteel de functie van woning voor de baljuw en dijkgraaf van Woerden; in en na de Franse tijd wordt het een strafgevangenis. Vanaf 1873 dient het als vestiging voor één van de drie landelijke Centraal Magazijnen voor Militaire Hulpgoederen. In 1985-1990 wordt het kasteel gerestaureerd. Na een aantal jaren met een kantoorfunctie zijn er nu woningen en een horecaonderneming in gevestigd.

Andere kastelen

Het Woerdense kasteel is niet het enige kasteel in het Stichts-Hollandse grensgebied. Zo bevindt zich in Montfoort het kasteel van de heren van Montfoort, de ministerialen van het burggraafschap Montfoort. Leden van het middeleeuws geslacht Van Woerden, dat tot 1300 in onze streek veel ridders en bestuurders levert, bezitten kastelen als De Ham bij Vleuten, De Haar bij Haarzuilens en Den Engh onder Linschoten. Een ander kasteel is Batestein aan de westkant van Harmelen, waarschijnlijk een eeuw jonger dan het Huis Harmelen en halverwege de 15de eeuw bewoond door heer Zweder van Zuylen. Batestein dient voornamelijk als 'woonkasteel' en wordt in de 17de en 18de eeuw door de families Ormea en Burman bewoond. De laatste bewoner is de Woerdense vrederechter mr. Jan Meulman. Na zijn dood in 1847 wordt Batestein verkocht en korte tijd later afgebroken.

Huis te Harmelen

Een ander belangrijk riddergeslacht in westelijk Utrecht, de Van Zuylens, bewonen het Huis te Harmelen. Het huis wordt rond 1270-1280 als woontoren gebouwd voor de heren van Stoutenburg, waarvan een dochter met Dirk van Zuylen is getrouwd. In tegenstelling tot Woerden en Batestein wordt er in en om het Huis te Harmelen wel gevochten. In de oorlog tussen Holland en Utrecht wordt dit kasteel in 1482 door de Hollanders belegerd en in brand gestoken. De restanten worden vervolgens door de burgers van Woerden definitief gesloopt. Het duurt jaren voor het Huis te Harmelen weer in zijn oude staat is hersteld. De familie Van Baexem, die aan het eind van de 16de eeuw eigenaar is geworden, krijgt in het Rampjaar 1672 te maken met de Fransen, die het huis opnieuw ruïneren. In 1680 verkoopt de familie Van Baexem de ruïne aan de familie De With, waarlangs het in de 18de en 19de eeuw eigendom wordt van de geslachten Van Beusechem en De Joncheere. Deze families her- en verbouwen het huis tot het in 1913 in handen komt van ene Hulsman uit Breukelen, die het huis tot aan het maaiveld laat slopen. Alleen de onderaardse kelders blijven intact. Nadat er nog een aantal jaren een villa staat op de plaats van het oude huis wordt in 1949-1950 het huidige Huis Harmelen in oude stijl opnieuw gebouwd, maar wel met gebruik van stenen van het fundament van een ander oud kasteel, het Huis te Nesse in Linschoten. Alleen de kelders herinneren nog aan het oorspronkelijke Huis te Harmelen.

Meer weten?

Algemeen:

- Olde Meierink, B.E. et al. (red) *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht* (Utrecht, 1990)

Woerden en omgeving:

- Albers, Lex, Gert de Klerk en Karel Maartense *Een veilig slaapvertrek: Kasteel Woerden 600 jaar, 1410-2010* (Woerden, 2010)
- Bommel, J. van *Harmelen: kasteel, kerk en kerspel* (Woerden, 1981)
- Beunder, P.C. "Een kasteel in Breeveld nabij de Putkop: summiere sporen van Wolferts wrochten" in *Heemtijdinghen* jg 22 (1986), nr 3
- Peters, L.C.M., en W.R.C. Alkemade "Het Kasteel van Woerden: van veilig slaapvertrek tot monumentaal kantoorpand" in *Jaarbericht 1989 Stichting Utrechtse Kastelen* (Utrecht, 1990)
- Plomp, Nico *Woerden 600 jaar stad* (Woerden, 1972)
- Schaik, J.C.M. van "Het huis Batestein te Harmelen" in *Heemtijdinghen* jg 27 (1991), nr. 1
- Schaik, J.C.M. van "Het geslacht Schele en het huis Batestein te Harmelen" in *Heemtijdinghen* jg 29 (1993), nr 3
- Verweij, M.S., M.J. Dolfin en N. Vroman *Het Kasteel te Woerden: het gebouw, de geschiedenis en de restauratie* (Woerden, 1989).

Rechten

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van de tekst is toegestaan onder vermelding van "Bron: Het Verhaal van Woerden".